

Ders 16

1 Kasım 2006

Bölüm 1. Locke ve Kapitalizmin Ruhü

Profesör Steven Smith: Bugün Bay Locke ile ikinci bölüme başlıyoruz. Geçen dersin sonunda söylemiştim, hadi adına kapitalizmin ruhu diyelim, bu konudan bahsetmek ve sonra da doğal hukuk fikrinin yanı sıra rızaya dayalı yönetim meselesinden, Locke'un belki de net bir şekilde merkezi, siyaset felsefesine belki en önemli katkısı olan rıza doktrininden bahsetmek istiyorum. Ve bugün sizinle rıza ve devlete rıza gösterme ile bağlantılı birtakım sorunları da incelemek istiyorum.

İkinci İnceleme'nin ilk beş bölümünü, eğer bir bütün olarak alırsanız, ki bence öyle olmalı, bize bir hikâye anlattığını fark ederiz. Burada Locke, adeta, bize bir tür felsefi antropoloji sunar; öyle ki doğa durumundan başlar, savaş durumundan geçer ve özel mülkiyetin ortaya çıkışına varırız. Özellikle de beşinci bölümde, geçen sefer ifade ettiğim gibi, Locke bir tür ilkel komünizm sayılabilecek olan ilk/orijinal durum ile başlar ve kişinin bedeninin emeği ve elinin işi ile mülkiyetin ortaya çıkışına geçer. Ve beşinci bölümün sonuna doğru karşımıza doğa durumu içerisinde, çeşitli eşitsizlikleri, hatta belki büyük ölçekli zenginlik ve mülkiyet eşitsizlikleri ile dolu gerçekten bir tür tam içerikli ve sofistike piyasa ekonomisi çıkar. Bu durum nasıl oluşmuştur ve de en önemlisi Locke bunu nasıl meşrulaştırmıştır? Deyim yerindeyse, doğa kanunundan başka bir şeyle yönetilmeyen ilk doğa durumundan mülkiyetin ortaya çıkışına ve, bir anlamda, bir tür piyasa ekonomisine geçişi meşrulaştıran şey nedir?

Locke'un *İkinci İnceleme*'nin ilk beş bölümünde yaptığı şey birçok yönüyle aslında kutsal kitaba ait olan insanın ilk hali ile ilgili anlatının yeniden ifadesi ya da hatta yeniden yazımıdır. İnsanların nasıl kendilerini, uyumsuzlukları hakkında karar verecek herhangi bir kimsenin veya otoritenin olmadığı ve sadece doğa kanunlarınca yönetilen bir doğa durumunda bulduklarından ve yine nasıl kendi çalışmaları, iş ve emekleri ile mülkiyeti ortaya çıkardıklarından bahsetmiştir. Bu ilk bölümlerde Locke, tekrar edecek olursak, insanın mülk edinen bir hayvan olduğunu, edinimci bir hayvan olduğunu ve insan ilişkilerini doğa kanunlarından başka yöneten bir şeyin olmadığı doğa durumunda bile bu faaliyetin var olduğunu iddia etmiştir. Ancak, Locke'a göre,

ve bir ölçüye kadar Hobbes'a göre de, doğa durumunun sorunu, anlaşmazlıkları özellikle de mülkiyet üzerindeki anlaşmazlıkları çözümlenecek bir sivil otoritenin olmaması istikrarsızlığıdır. Barışın ve mülkiyet edinme durumunun istikrarı ve insan emeğinin meyvesi olan ürünler savaş ve çatışmalar sonucunda sürekli bir tehdit altındadır. Herkesin, deyim yerindeyse, doğal hukukun yargıcı, jürisi ve infazcısı olduğu ve barışı güvence altına alacak hiçbir kurumun olmadığı bir durumda nasıl kendimizin veya malımızın güvenliğini sağlayabiliriz ki? Locke'a göre devlete olan ihtiyaç mülkiyet hakkı üzerindeki çatışmaları veya anlaşmazlıkları çözme ihtiyacından doğmuştur. Birçok bakımdan devlet mülkiyet hakkını korumak için vardır fikri tanıdık geliyor. Bugün Amerikan düşüncesinde son derece önemli olan liberteryenizm felsefesinin bir tür ana öğretisi diyebiliriz.

Locke, birçok bakımdan, benim bildiklerim içinde "İnsanları yurttaşlar topluluğunda birleştiren büyük ve ana amaç mülkiyetlerinin korunmasıdır" –bunlar onun kendi sözleridir- iddiasını öne süren ilk yazardır. Bildiğimiz kadarıyla, en azından benim bildiğim kadarıyla, Locke'tan önce hiçbir düşünür siyasetin amacının mülkiyet hakkını korumak olduğunu bu kadar doğrudan ve açıkça iddia etmemiştir. Locke'un mülkiyetten kastı ise basitçe çevremizde sahip olduğumuz eşyalar değildir, mülkiyet temelde ve ilk olarak kişiliğimizde, bedenimizde temellenir. Yaşama hepimiz kendimizde bulunan belirli temel bir mülkiyete sahip olarak başlarız. Locke'a göre mülkiyet basitçe mal mülkten fazlasına işaret eder; mülkiyet, yaşamımızı, özgürlüğümüzü ve sahip olduklarımızı da içine alan her şeydir. Tüm bunlar, kelimenin orijinal ve birçok bakımdan en açıklayıcı anlamıyla, mülktür [property], yani, bize has olan şeyler. Ancak Locke sürekli bir şekilde doğa durumundaki belirsizliğe vurgu yapmış ve şunları söylemiştir: "Orada yaşam insanları birlik olmaya iten korku ve sürekli tehlike ile doludur."

Dikkat etmenizi istediğim şey Locke'ta doğa durumundan sivil duruma (medeni topluma) geçişin Hobbes'takinden ne kadar farklı olduğudur. Daha önce de söylediğim gibi Locke Hobbes'un katı öğretisini birçok yönüyle değiştirmeye, evcilleştirmeye ve iyileştirmeye çalışmıştır. Hobbes doğa durumunun mutlak korku ile dolu oluşuna vurgu yapmıştır. Doğa durumu, Hobbes için, bir tür varoluşsal dehşet ve mutlak bir korku durumudur ancak Locke için ise aynı durum sürekli kaygı ve endişe - kendisinin sıklıkla kullandığı kelime ile söyleyecek olursak rahatsızlık- ile kuşatılmış bir durumdur. Doğa durumu ona göre sürekli bir rahatsızlık barındırmaktadır. Bizim

rahatsızlığımız ve huzursuzluğumuz sadece çalışmamızı teşvik etmekle kalmamakta aynı zamanda doğa durumundaki güvensizliğimizin de nedeni olmaktadır. Peki ya Locke, kendisine gelince, onun meselesi nedir? Meselesi nedir derken psikolojik, kişisel ya da biyografik bir anlamı kastetmiyorum; yani düşüncesindeki huzursuzluk, rahatsızlık ve diyebilirsiniz ki doğa durumundaki sürekli endişeli insan karakterlerini vurgulamasına onu götüren nedir? Doğa durumundaki insanın hoşnutsuz ve huzursuz doğası iddiasının nedeni nedir? Hiç Platon'un ya da Aristoteles'in insan psikolojisinin korkan, endişeli veya huzursuz karakteri hakkında bir tartışmaya girdiklerini duyduk mu? Sanmıyorum. Ama buna Locke'un gergin yaradılışı diyebilir miyiz? Hobbes'un söylediğine benzer bir şekilde bir tür korkaklık ve ketumluk eğilimi mi vardı? Yoksa Locke'un doğa durumundaki rahatsız durumumuza yaptığı vurgu tam da meşruiyetini kurmaya çabaladığı yeni bir sınıfın, yeni ticari sınıfların özelliğini mi temsil etmektedir?

Locke'un *İkinci İncelemesi* birçok yönüyle orta sınıf ya da Marxistlerin kullanmayı tercih edeceği sözcük, burjuva hâkimiyeti ile ilgilidir. Locke, dünya çalışan ve rasyonel olanın kullanımı içindir dediği zaman burada kimden bahsetmiş olabilir ki? Çalışkan ve rasyonel olanlar kimlerdir? Bahsettiği şey yönetme hakkını veraset yoluyla ya da gelenekten almayan yeni bir orta sınıf ethos'udur; yani Locke yönetme hakkı asalet iddiasından gelen geleneksel yönetici sınıftan söz etmiyor. Locke'un işaret ettiği insanların yönetme hakkı veya potansiyel yönetme hakkı çok çalışma, verimlilik ve fırsatları değerlendirme yeteneklerine dayanmaktadır. Daha önce bu dersi alan eski bir öğrencimin dediği gibi Locke'un *İkinci İnceleme*'si için Kapitalist Manifesto; ya da belki Anti-Komünist Manifesto denilebilir.

Ama acaba, Lockeçuluk basitçe insancıl Machiavelli midir? Şöyle diyelim. Machiavelli'nin *Hükümdar*'ının yönetimi yeni bir liderin, bir anlamda geleneksel otoritenin parametreleri dışında çalışan yeni bir otoritenin yönetimi değil midir? Lockeçuluk da bir bakıma Machiavelli'deki gibi kendini yetiştirmişliğin temsil ettiği tüm güvensizliği, endişesi ve tedirginliği ile kendini yetiştirmiş insanın ahlâkı değil midir? Locke'un yaklaşımı, bazı açılardan, Machiavelli'nin, vahşi savaşçı etiğini, fetih ve hâkimiyet etiğini aslında doğanın, emeğimiz ve işimizle fethine ve hâkimiyetine dayanan iş etiğine dönüştürerek teskin edilmiş halini mi temsil etmektedir? Bu, tekrar edecek olursak, basitçe insancıl bir Machiavellicilik değil midir? Her neyse, benim düşüncem veya söylemek istediğim şu ki, Locke'un siyaset felsefesinin büyük Alman

sosyolog Max Weber'i dile getirmiş olmasıdır; biliyorsunuz Weber'i, değil mi? Sosyolojiye girişte işlemişsinizdir, değil mi? Hayır mı? O zaman işleyeceksinizdir. Weber'in ünlü eseri 1904'te yayınlanan *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*, harika çalışma, klasik bir çalışma.

Bu eserde Weber, kapitalist etiğin büyük bir görev, ahlaki bir görev oluşturduğunu iddia etmiştir; [bu etik] sınırsız sermaye birikimini ahlaki bir çağrıya, dinsel bir çağrıya dönüştürdü ve bu, Weber'in ifadesi ile 16. ve 17. yüzyılların Püriten ve Calvinist hareketlerinin ortaya çıkışının sonucudur. Weber'e göre Protestan reformu Kuzey Avrupa ülkelerinde ve özellikle bu kapitalist ethosun ilk olarak geliştiği ve yine mülkiyet, mülk edinimi ve para kazanma gibi şeylere tamamen yeni bir ahlaki yaklaşımın benimsendiği yerlerde kök saldı. Daha önceleri bu tarz şeyler ahlaki olarak şüpheli şeyler olarak bir kenara atılırdı, bunlar utanç verici istekler olarak algılanırdı. Şüphesiz bunu klasik eserlerde görebilirsiniz, işlediğimiz siyaset felsefesinde de. Bu, erken dönem modernler için bir tür yüce çağrı ve ahlaki bir göreve dönüştü. Tanrı dünyayı çalışkan ve rasyonel olanlara bahşetti, diyor, çatışmacıya ve huzur bozana değil; yani sürekli birbirleri üzerinde iktidar ve hâkimiyet kurmaya çalışan şu kibirli aristokratlara değil. Locke'un ortaya çıkardığı, tekrar edecek olursak, mülkiyete ve mülkiyet edinimine tamamıyla yeni ve devrimci bir ahlaki yaklaşımdır, ki, ifadesini, mükemmel ifadesini bir yüzyıl sonra Adam Smith'te bulur. Şüphesiz modern ekonomik dünyanın tamamını miras bırakan Adam Smith'tir. Aranızdan kaç kişi Ekonomi okumayı düşünüyor? Eminim ki birden fazladır. John Locke olmasaydı bugün ekonomi diye bir modern disiplin olmayacaktı. Çünkü tekrar edelim ki, Smith'ten ve siyasal ekonomi ekolünün ortaya çıkmasından yüz yıl önce mülkiyet ediniminin bir hak olduğunu ve bu hakkın sürekliliğinin sağlanmasının saygıdeğer ve hatta saygıdeğerden de öte, yüce ahlaki bir görev ve değer olduğunu iddia eden ve siyaseti ve devleti mülkiyet ve mülkiyet haklarını koruyan bir araca dönüştüren ilk ve kararlı adımı atan kişidir Locke. Locke'un yaptıklarının birçok bakımdan önemi bu noktadadır. Bugün değil, muhtemelen gelecek pazartesi, Locke'un mülkiyet ve ekonomiye ilişkin olarak ortaya çıkmasına yardım ettiği bu yoğun ahlaki dönüşümün olumlu ve olumsuz taraflarından bazılarını tartışmak istiyorum.

Bölüm 2. Rızaya Dayalı Yönetim

Ancak bugün geri kalan zamanımızda Locke'un rıza fikrine, yönetimin kaynağı veya en azından meşru yönetimin dayandığı söylenen rızaya, yönetilenlerin rızasına bakmak istiyorum. Bu fikir, bazı açılardan Hobbes'un, egemeni ortaya çıkaran sözleşme teorisinde imada bulunan bir durumdu ancak Locke rızaya çok daha kayda değer bir yer vermektedir. Locke *İkinci İnceleme*'nin 8. bölümünde bize toplumun ya da tüm toplumların temelini bir tür hipotetik/varsayımsal bir tablosunu sunmuştur. 95. kısımda şunları yazmıştır: "İnsanın kendisini doğal özgürlüğünden mahrum edip sivil toplumun bağlarıyla kuşanmasının tek nedeni diğer herkesle birleşmek ve bir topluluk olarak rahat, huzurlu ve barışçıl yaşamları için bir araya gelmek üzerinde anlaşmaktır." Locke burada bize toplumun meşruiyet temelini onun rahat, güvenli ve barışçıl bir yaşama hizmet etmesi olduğunu savunmuştur. Ve ne zaman ki yeterli sayıda insan tek bir topluluk oluşturmaya rıza verirler, burada tekrar kendisinden alıntı yapıyorum: "onlar böylelikle bir siyasal bünye oluşturmuşlar olurlar," bir siyasal bünye oluştururlar diyor ve devam ediyor " ki bu siyasal yapıda çoğunluk geri kalan için hareket etmek ve karara varmak hakkına sahiptir." 8. bölümün 95. kısmındaki bu kısa ifade demokrasinin belki de ilk ve en güçlü halidir denilebilir. Bu ifade üzerine en az birkaç kuşak öncesinden ünlü bir Yale profesörü Locke'un çoğunluk yönetimine inanan bir demokrat olduğunu iddia eden son derece önemli bir kitap yazmıştır. Kitabında Locke'un felsefesinin çoğunluk yönetimi anlayışını Locke'un *İkinci İnceleme*'deki siyasal öğretisinin bir tür anahtarı olan 95. ve 96. kısımlarına odaklanarak sunduğunu iddia etmiştir. Aranızda bir ihtimal bu kitabı yazan kişinin ismini bilen var mı? Eskilerden, Yale'den ünlü bir siyaset bilimci. Hiç kimse Willmore Kendall'ın Locke üzerine olan kitabını hatırlamıyor mu? Siz biliyorsunuz galiba, evet, başınızı salladınız. Hayır, bilmiyorsunuz? Tamam, neyse. Önemli değil. Önemli değil. Sadece yeri gelmişken bahsedeyim demiştim. Ama şu cümlesine dikkat edin, bu da bu iddiaya bir şeyler ekler niteliktedir: "Ne zaman ki belli bir sayıdaki bir grup insan her birinin rızası dâhilinde bir araya gelir ve bir topluluk oluştururlar; bu topluluk sadece çoğunluğun irade ve kararı çerçevesinde kullanmak gücüne sahip olarak oluşturulmuş tek bir yapıdır." Birçok yönüyle hala devam eden bir iddia olan çoğunluk tarafından yönetildiğimiz iddiası ne anlama gelmektedir? Hiç şüphesiz, İngiliz Kralı'na, yönetiminin yönetilenlerin rızasıyla meşrulaştırıldığını söyleyen bu fikir büyük bir sürpriz olurdu veya Manş Denizi'ni geçip aynı dönemin "*L'état, c'est moi*" "Ben devletim" diyen Kral 14. Louis'in Fransa'sına gitseniz, 14. Louis hiç kuşkusuz meşruiyetinin kaynağının tebaasının rızası olduğu fikrini son

derece şaşkırtıcı ve muhtemelen gülünç bulurdu. Kim böyle bir şeyi, yani yönetimin çoğunluğun rızasına dayandığını düşünmüştü ki? Locke, bunu söylerken, çoğunluğun rızasına dayanmayan tüm yönetimin, tüm yönetimlerin meşruiyetini ret mi ediyordu? Meşruiyeti çoğunluğun rızasına dayanmayan yönetimlerin meşru olduğunu kabul etmemiş midir? Bu açıdan o gerçekten de bir tür çoğunluk yönetimini savunan bir demokrat mıydı? Örneğin, Aristoteles'in, ılımlı olduğu ve kanun tarafından yönetildiği sürece tüm yönetim şekillerinin benzer şekilde meşru olduğu fikrinin altını mı oyuyor? Ya da Locke'a göre sadece bir yönetim tarzı mı vardır: yegâne, tekrar edelim, meşru veya adil bir yönetim olarak çoğunluk tarafından yönetim? Burada anlatmaya çalıştığı şey buymuş gibi görünüyor. Görünüyor diyorum, [çünkü] kaygan bir balık gibidir. O kaygan bir yazardır. Sanki bir eliyle verdiğini diğer eliyle geri alıyormuş gibi, değil mi?

Ancak Locke'un söylediği şekliyle, bir topluluğu oluşturmadaki uzlaşma bir yönetimi kurmak ile tam olarak aynı şey değildir. Locke'un bu ilgili kısımlarda -95., 96. ve diğerleri- söz ettiği, bir yönetimi seçmek, birçok bakımdan, tek halk olmak için bir yönetimi seçmek, deyim yerindeyse, sizi yönetecek belirli yönetim şeklini seçmeyi önceleyen bir harekettir. *İkinci İnceleme*, bir bakıma, yönetenin adil güçlerinin yönetilenin rızasına dayandığına işaret etmekle yetinir. Ancak insanların ne tür bir yönetime rıza gösterebileceklerinden pek bahsetmez. Birçok yönüyle *İkinci İnceleme*'nin yönetim biçimlerine karşı tarafsız olduğunu söylemek mümkündür. Aslında Locke'un yaklaşımında kesinlikle kabul görmeyen tek yönetim biçimi bir tür mutlak monarşidir. Haklarımızı tamamen başka bir diğer bireye devredemeyiz. Ancak yine de Locke, insanların rıza göstereceği başka her yönetim biçimine nispeten açık görünmektedir. Rıza tek başına bir yönetim oluşturmaz. Rıza sadece bir toplumu oluşturmak için yeterlidir. Birçok açıdan, Locke Pope'un ünlü vecizesini, Alexander Pope'un ünlü vecizesini benimsemiştir: "yönetim biçimi için bırakın aptallar yarışsın; en iyi yönetilen en iyisidir." Bir diğer ifadeyle, yönetim biçimi ister monarşi, aristokrasi, cumhuriyet olsun ya da başka bir şey olsun o kadar önemli değildir; mülkiyet hakkınızı koruduğu sürece en iyi yönetime sahipsinizdir. Önemli olan ya da Locke için önemli olan tek şey bu yönetim biçiminin yönetilenin rızasını alıp almadığıdır.

Tabii insanlar demokrasiye rıza göstermek zorunda değiller. Eğer Locke'a demokrat denilecekse bu sadece yönetimin gücünü rızadan alması gerekliliğine inanmış

olmasından dolayı olacaktır. Bu anlamda biçim yönünden demokratik olmak zorunda değildir. Ancak bu rıza düşüncesi, -hiç şüphesiz tartışma saatlerinizde bunun hakkında konuşacaksınız- –bu yönetimin rızaya dayanma düşüncesi kendisini o kadar çok ima etmiştir ki—bunun doğru sözcük olup olmadığından emin değilim—, Amerikan rejiminin ve Amerikan siyasal düşüncesinin birçok bakımdan köşe taşı oluşturmuştur, o kadar ki, mülkiyet ve mülkiyet hakları doktrininden bile daha fazla olduğunu söyleyebilirim. Locke’un rıza doktrini Amerikan kurucularının düşlerini zapteden fikir olmuştur. Jefferson yönetimin amacı hakkında yazdığı; yönetimin amacının yaşam, özgürlük ve mutluluğun peşinde olma haklarını korumak olduğunu belirtmiştir. Locke’un yaşam, özgürlük ve mülkiyet hakkı formülasyonunu uyarlamış gibi görünmektedir. Peki, bunu neden yapmıştır? Bunu konuşabiliriz, burada tabii mutluluğun peşinde olmayla kastedilen şüphesiz mülkiyet edinme hakkı ile aynı şeydir. Ancak Jefferson bazı açılardan bir şekilde Locke’un dilini, Lockeçu dili aşmıştır; basitçe mülkiyete odaklanmanın ötesinde başkalarının haklarıyla çelişmeyen mutluluğun peşinde olmaya odaklanmıştır.

Bununla birlikte Jefferson ve diğer kurucular iktidarın gücünü rızadan alması fikri bağlamında en çok Lockeçu rıza söyleminden etkilenmiş görünmektedirler. Ve bu doktrin, şüphesiz, Amerika’nın ikinci en büyük kurucusu olan Abraham Lincoln üzerinde de oldukça etkili olmuştur. Lincoln’ün şu konuşmasını bir değerlendirelim. Bu konuşma 1854’te henüz Stephan A. Douglas’la çekiştiği dönemlerde yaptığı Peoria konuşması olarak da bilinen ilk büyük, ilk en önemli konuşmasıdır. Illinois senato seçim kampanyasında kölelik üzerine tartışırken, ki başkanlık seçimi için de aynı şeyi yapmışlardır, kölelik üzerinden tartışmışlardır, Lincoln şunları söylemiştir: “Beyaz adam kendisini yönettiği zaman bu kendi kendini yönetmektir ancak kendisini yönettiğinde başkasını da yönetiyorsa bu kendi kendini yönetmekten fazlasıdır, bu despotizmdir. Benim eski inancım,” hiç şüphesiz Bildirge’den ve Jefferson’ın ideallerinden bahsetmektedir, “benim eski inancım bana bir kişinin bir başkasını köleleştirmesinde hiçbir ahlaki hak olamayacağını öğretmiştir.” Lincoln devamında, “söylemek istediğim kimsenin, bir başkasını rızası olmadan yönetmeye kalkacak kadar iyi olmamasıdır” der ve şöyle sonlandırır: “Bu, Amerikan cumhuriyetçiliğinin ocaklık demiri, yani temel prensibidir.” Burada Abraham Lincoln, hiç kimsenin bir başkasını, rızası dışında yönetecek kadar iyi olmadığını iddia etmesi ile Rıza

Doktrini'ne, Amerikan cumhuriyetçiliğinin ilk prensibi ya da ocaklık demiri olması iddiasıyla gönderme yapmaktadır.

Az önce de söylediğim gibi bu konuşma kölelikle ilgili Douglas'la kölelik konusundaki çekişmesinin bir kısmıdır ve birçok yönüyle rıza meselesine asıl merkezinden değinir. Sonrasında Douglas da bazı açılardan görüşlerini rıza fikrine dayandırmaya çalışmıştır. Douglas, kölelik konusuna aldırış etmediğini, belirli bir eyaletin veya bölgenin insanların köleliği isteyip istemediği ile ilgilenmediğini söylemiştir. Onlar ne istemişlerse, yani çoğunluk neye rıza veriyse onun için sorun olmayacağını söylemiştir. O öyle olmasını istememiş olabilir, ancak insanların rıza verdikleri şey, çoğunluğun rıza gösterdiği şey, durumu belirleyecektir ona göre. Ancak Lincoln'e göre rıza doktrini basitçe bir tür boş çek değildir, rıza doktrininin insanların neye rıza gösterebilecekleri konusunda ahlaki birtakım sınırları olduğunu savunmuştur. Rıza kölelikle çelişmektedir çünkü kimse bir başkasını rızası olmadan yönetemez. Ve böylelikle Amerikan tarihi ve siyasetinin temel önemdeki bu hayati tartışması birçok açıdan Locke'un rıza doktrininde var olan bir tür iç sorundan ileri gelmektedir. Bu problem de insanların çoğunluğu hangi yönetim biçimine rıza göstermelidir? Bir başka ifadeyle, rızaya dayanan demek çoğunluğun her istediği mi demektir, bir tür çoğunluğun tiranlığı da olabilir mi istedikleri? Yoksa rızaya dayalı yönetim çoğunluğun isteklerine birtakım sınırlandırmalar ve kısıtlamalar getirebilir mi? Locke, rızaya dayalı yönetimin bilgilendirilmiş veya rasyonel rıza olup olmayacağına ilişkin nasıl bir garanti sunuyor?

İnsanlar kolayca her şeye ya da her şekilde yönetilmeye rıza gösterirler mi? Çok açık ki bu boş ya da salt kuramsal bir soru değildir. Çünkü bugün dünyada popüler çoğunluklar geçici hevesler, istekler veya başka tür keyfi tutkularla seçim yapabilmektedir. Eğer bireyleri ya da çoğunluğu neye rıza gösterebileceklerine dair kısıtlayıcı birtakım ahlaki sınırlar olmazsa, çoğunluğu bir kral veya herhangi bir mutlak iktidar gibi despotça ve keyfi davranmaktan ne alıkoyabilir ki? Bu Lincoln'ün Douglas'a ve onun rıza konusundaki iddialarına karşı geliştirdiği savlardan birisidir. Ancak insanların neye rıza verebileceklerine ilişkin kısıtlamalar ve sınırlar meselesi rıza doktrini ile ilgili bir başka sorunu ortaya çıkarmaktadır. Rıza nasıl gösterilir? Bizler dünyadaki en eski demokrasinin vatandaşlarıyız, çoğumuz, sanırım, herkes değil belki ama bu sınıftaki çoğu kimse dünyadaki en eski demokrasinin vatandaşları. Hiç kimse şimdiye kadar rızanızı –ya da daha yaşlıınız olarak benim rızamı- almaya

kalktı mı? Kimse benim rızamı istedi mi? Bir yönetim biçimine rıza göstermek aktif bir şeyi, vurgulu bir sesi işaret eder; peki ama Anayasayı oluşturan birinci kuşak kuruculardan bu yana kimsenin rızasına ihtiyaç duyuldu mu?

Locke'un bu soruya nasıl cevap verdiğini merak edebilirsiniz, kendisi bu problemin farkındadır ve bu önemli bölümde açıklamaya çalışmıştır. Onun cevabı bizim vatandaşlık, kimin vatandaşı olduğu ve vatandaşların yönetime nasıl rıza gösterdiği konusundaki görüşlerimizden oldukça farklı bir şeydir. 118. kısımda şöyle demiştir: "bir çocuk doğduğunda hiçbir ülkeye ya da yönetime tabi değildir." Yani vatandaşlığın doğumla elde edilmediğini, bir yerde doğmuş olmanın sizi oranın vatandaşı yapmadığını anlatmaya çalışmıştır." Herkes," Locke devam ediyor, "herkes bir tür doğa durumuna, sadece anne babalarının otoritesine bağlı olarak özgür ve eşit doğar. Hangi yönetime tâbi olacağını seçmek doğumla değil tercih ile belirlenen bir şeydir." Ve yeniden, Locke burada bir tür aktif tercih veya karar ilkesini vatandaşlık ve rıza verme kuralı yapıyor gibi görünmektedir. Locke'a göre sadece bir çocuk büyüüp de muhakeme yaşı dediği yaşa ulaştığında -18 ya da 21 veya onun gibi bir şey--, bir kimsenin yönetsel otoriteyi kabul ettiğine dair bir tür anlaşma imzalaması gerekmektedir. Locke, bu imza meselesinin detaylarından bahsetmemiştir. Onun bu söyledikleri ile bir tür yemine mi veya bir tür söze mi, yoksa insanın devletin biçimini kabul ettiğini bir tür sivil tören ile bir söz vermeye mi işaret ettiği net değildir. "Hiçbir şey kimseyi öyle yapamaz" diye yazar Locke, yani bir devletin gerçek vatandaşı. Locke 122. kısımda şöyle yazmıştır: "hiçbir şey, bir başka kimseyi buna zorlayamaz, ancak buna katılımı pozitif bir anlaşma olarak açık bir söz ve sözleşmeyi içerir." Locke açık söz ve sözleşme ile şunu kasteder: "böylesi kesin bir söz veya anlaşma sürekli ve değiştirilemez bir şekilde sözü vereni kendine tabi kılar," yani devlete. Böylece bir devlete sözünüzü veya onayınızı verdiğiniz zaman sürekli ve zorunlu olarak o devlete bağlısınızdır. Bu Locke'un rıza fikrini ne kadar önemseydiğini göstermektedir. Sadece yetişkinlik döneminde yapılabilecek bir şeydir. Bilinçli, tam ve akılcı bir şekilde tahminen bir tür törenle verilmelidir ve bir kez verildiğinde yönetim biçimine verdiğiniz rıza ebedidir. Locke'un dediği şekliyle, değiştirilemez bir tarzda bağlısınızdır. Bu sözü geri almanız gibi bir şey mümkün değildir. Bu Locke'un ant ya da sivil uzlaşya ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Yani ona göre söz senettir diyebiliriz. Bir yönetime rıza göstermek hafif bir hareket değildir, Locke'a göre bu yaşam boyu bağlayıcılığı olan bir şeydir, bu, Locke'un vatandaş algısının bizimkinden

ne kadar farklı olduğunu gösteriyor. Bir diğer deyişle, öyle görünüyor ki, Locke'a göre, ülkemizdeki tam vatandaşlar sadece aktif rızalarını verenlerdir ve aktif rızalarını verenler de sadece bir tür doğallaşma (naturalization), vatandaşlık kazanma sürecinden geçmiş olanlardır. Böylece vatandaşlık süreci doğallaşmış olmaktadır. Aranızda doğallaşmış vatandaş olanınız var mı? Herhangi biriniz bir doğallaşma sürecinden geçtiniz mi? Hayır mı? Hiç kimse mi? Bir yargıç tarafından yönetilen bir şey, yeni ülkenize bağlılığınıza dair yemin ediyorsunuz. Muhtemelen bir önceki ülkenize olan bağlılığınızdan vazgeçiyorsunuz. Yenisine bağlı olduğunuza dair yemin ediyorsunuz. Bu Locke'un sözünü ettiği şeye benziyor ve burada ilginç olan şey, toplumumuzdaki, ülkemizdeki gerçek vatandaşlar sadece doğallaşmış olan vatandaşlardır. Tekrar ediyorum, sadece bir ülkede doğmuş olmak sizi oranın vatandaşı yapmaz. Peki ya geri kalanımız yani aktif bir şekilde rıza göstermemiş olanlar, bu onlar için ne anlama geliyor? Locke herkesin aktif rıza gösteremeyeceğinin farkındadır. Bu nedenle rızanın nasıl gösterileceğine dair başka bir fikir beyan eder. Bu noktada Locke örtük rıza (tacit consent) diye bir şeyden bahseder. Açıktan ant içmeyenler ya da bağlılıklarına dair söz vermeyenler buna rağmen yönetim biçimine ve kanunlarına örtülü rıza göstermiş olurlar. Peki, örtülü rızayı nasıl gösteririz? Örtülü rıza tuhaf bir sözcük çünkü rıza aktif ya da açık bir şeyi işaret eder, oysa örtük –Locke'un suskunluğunu hatırlayın- kapalı veya gizli bir şeyi ima eder. Örtük rıza nasıl verilir? Bu yine Locke'un üzerinde düşündüğü bir problem. Şöyle bir şey diyor Locke, bir kimse bir yönetim altında yaşıyor ve onun kanunlarının hem kendisi hem de mülkü için sağladığı güvenceden yararlanıyorsa, ona örtülü rıza göstermiş olur. Deyim yerindeyse rızalarını sükut ile -*ex silentio*- veriyorlar. Yani suskunlukları bile rıza vermek anlamına gelir. Ancak gerçekten bunu nerden bilebiliriz? Şunu diyebilirsiniz: Sessiz kalmanın örtük rıza göstermek olduğunu ve sessiz kalmanın basitçe sessiz kalmak olmadığını nasıl bilebiliriz? Aklıma bir örnek geliyor, örneğin, bir nikâh törenine gittiğinizde ya da sanırım bazı nikâh törenlerinde yargıç ya da rahip –her kimse- sonsuza kadar sussun cümlesi nasıl idi? Bu tören hakkında bir itirazı olan varsa ya şimdi söylesin ya da sonsuza kadar sussun der. Ve tabii herkes –filmler dışında, tabii ki- herkes daima suskundur. Kimse bir şey demez, böylece örtük rızaları verilmiştir: Sessizliklerinden, bu soruya sessizliklerinden rızaları türetilir. Ancak tekrardan, bir yolu bu olacaktır, ancak tekrardan dediğim gibi sessizliğin rıza göstermek mi olduğunu yoksa sessizliğin sadece sessizlik olup olmadığını nerden bilebiliriz? Bu Locke'un uğraştığı ancak benim fikrime göre tam

olarak veya tatmin edici bir şekilde açıklığa kavuşturamadığı bir noktadır. Belki siz çözümleyebilirsiniz. Belki siz açıklarsınız. Belki bir sonraki ödevinizde çözümleyebilirsiniz, eğer rıza ve vatandaşlık için açık ya da örtülü olmasının farkları üzerine yazma fırsatınız olursa. Locke'un değindiği ancak tam olarak cevap vermediği bir soru da açıktan rıza gösteren ile örtük rıza gösteren vatandaşlar arasında bir ayrıcalık farkı olup olmadığıdır. Bir sınıfa mensup insanların diğerlerinden daha fazla hakkı ya da sorumluluğu olup olmadığını mı söylemektedir? Bu soruyu da dikkate alarak Locke'un böyle bir fark gözetip gözetmediğine de bakabilirsiniz.

Bölüm 3. Locke'da Sınırlı Yönetim Anlayışı

Geri dönüp bugünlük bunu toparlamaya başlamak gerekirse, Locke *İkinci İnceleme*'de belirli bir yönetim biçimini destekliyor görünmüyor. Yönetimi şekillendirme işi çoğunluğun kararına kalan bir şeydir, ancak çoğunluğun üzerinde karar vereceği [yönetim] şekli, bir dereceye kadar, [ucu] açık bir sorudur. Rızasının ne yönde olacağı ise belirsizdi. Locke'a ya da Lockeçuluğa ayırt edici tonunu, ayırt edici sesini veren de çoğunluk hangi yönetim biçimine karar verirse versin, yönetimin egemenin gücünü sınırlandırıcı bir yönetim olması gerekliliğidir. Rıza basitçe keyfi yönetime rıza vermek anlamına gelmez -bu açıdan bence Locke, Lincoln'e Stephen Douglas'a olduğundan çok daha yakındır;- yani egemenin her istediğini yapması için gösterilen rıza da değildir. Locke'un anayasal yönetim teorisi sınırlandırılmış bir yönetim, anayasal sınırlandırmalar ve hukukun egemenliği teorisi. Locke, birçok şekilde, kanun ve anayasal sınırların önemini vurgular ki bu, bugün bu bizim sınırlı devlet dediğimiz şeydir. Sınırlı yönetim anlayışının kendisinden öncekilerin hiç yapmadığı kadar önemli, en güçlü açıklamasını yapan düşünür Locke'tur. Devlete mutlak güç atfeden Hobbes ya da Locke ile, birçok açıdan birtakım benzerlikleri olan ancak hukukun üstünlüğü hakkında büyük şüpheleri olan Aristoteles bile değildir.

Locke hakları koruyacağına güvenilebilecek tek yönetimin, sınırlı yönetim -güç ister bir kişinin elinde olsun, ister azınlığın ya da çoğunluğun elinde olsun, iktidar üzerinde kısıtlamalar olan yönetim olduğundan kesinlikle emindir. *İkinci İnceleme*'deki bir espri, belki kaçırmışsınızdır çünkü Locke gerçekten bu konuda oldukça gizlidir, Machiavelli ya da Platon gibi değildir. Locke çok mütevazı bir şakacıdır, sonuç olarak bir İngiliz'dir. 93. kısımda Hobbes'a referansla, bu arada hayvanlara dair müthiş

referansları vardır, şunları yazmıştır: “eğer insanlar doğa durumunu bırakıp topluma girerken biri dışında herkesin artık kanunların çizdiği sınırlar içerisinde olduğunu kabul ettilerse,” burada Hobbes’un Leviathan’ını işaret etmektedir, “Ancak doğa durumundaki tüm özgürlüğü iktidar ile artmış ve dokunulmazlığı sayesinde azgınlaşmış bir iktidar” ve devam ediyor: “Bu, insanların korunması gereken şeyin, sansarların ya da tilkilerin kurnaz oyunları olduğu ancak aslanlar tarafından yutulmanın güvenli olduğuna inanacak kadar aptal olduğunu farz etmektir” burada aslan egemen Leviathan’dır. Oysa Lockeçu doğa durumunda insanlar sansar ya da tilki gibidirler. Fena yaratıklardır diyor ancak gerçekten tehlikeli değillerdir; doğa durumu bırakılıp sivil topluma girildiğinde bu asla egemeni aslanvari güçlerle donatmak için yapılmaz. Bunu kim yapacaktır? Bu noktada sınırlandırılmış bir yönetim teorisine, sınırlı bir yönetimin bunu sizin için yapmasına ihtiyaç vardır.

Bugünlük bu not üzerine burada bitiriyorum. Pazartesi, Locke’u toparlarken, onun sınırlı yönetim doktrinine devam etmek istiyorum, çünkü bunun önemli bir istisnası vardır. *İkinci İnceleme*’nin ayrıcalıklı güç üzerine olan 14. bölümünü okumanızı ve özellikle de dikkat ederek okumanızı istiyorum. Söz konusu bu bölüm ayrıcalıklı güç doktrini üzerinedir. Bugünkü siyasetimize dair çok çok önemli ve ciddi sonuçları olan bir konu. Çok önemli bir bölüm. Bundan bahsedip sonra da Locke’un siyaset felsefesinin olumlu ve olumsuz yanlarını biraz tartışırız.